

Punasuomalaiset Uhtuan johtajina 1922–1935

Johdanto

Suomalaisten punapakolaisten osuutta neuvostohallinnon ja sosialismin rakentamisessa Vienan Karjalaan ei ole juurikaan tutkittu Suomessa. Erityisesti Karjalan kapinan ja Stalinin vainojen välinen suhteellisen rauhallinen sosialismin rakentamisen kausi on kaivannut lisävalaistusta. Siinä oli merkittävä osuutensa Uhtualle lähetetyillä punasuomalaisilla.

Helmikuun 11. päivänä 1922 saattoi Petroskoissa ilmestynyt suomenkielinen sanomalehti *Karjalan Kommuuni* julistaa, että puna-armeija oli jälleen ottanut haltuunsa Uhtuan keskuskylän.

Valkoisten vajaa kolme kuukautta sitten Suomesta Karjalan Kommuunin alueelle alkama rosvoretki on siis lopullisesti tuhottu. Lahtarit ovat saaneet viimeisen ratkaisevan iskun. Uhtua, Vienan Karjalan sydän, rosvojoukkojen viimeinen tuki ja varustus on Punaisen Armeijan käsissä. Suomen imperialismilta on taas ainakin hetkeksi siivet katkaistu. Karjala on vapaa lahtareista ja kotvaan eivät rauhanhäiritsijät alueellemme ilmaantune.¹

Uhtualle saapuneet puna-armeijan joukot olivat edenneet Kemijokea seuraillen Vienan Kemistä Jyskyjärvelle, sieltä Kuittijärvien jäitä pitkin Uhtualle. Samaan aikaan oli Toivo Antikaisen johtama, myöhemmin legendaksi kohotettu hiihtojoukko edennyt Kiimasjärven voiton jälkeen läntisen Vienan kyliin. Karjalan kansannousu, metsäsissikapina tai valkobandiittien ryöstötretki –

tälläkin sodalla on monta nimeä – oli päättynyt. Metsäsissit, heitä avustaneet suomalaiset heimosoturit ja 10 000–12 000 karjalaiskyltien asukasta oli paennut rajan yli Suomen puolelle.²

Kapinan jälkeen oli Viena sulautettava osaksi keväällä 1920 perustettua Karjalan työkansan kommuunia. Uhtuan kihlakuntaan ja kyliin tarvittiin oikean ideologian omaksuneet miehet ja naiset rakentamaan sosialismia ja neuvostohallintoa. Heitä löytyi Petroskoihin asettuneista suomalaisista punapakolaisista. Monilla heistä oli kokemusta Suomen edustuksellisen demokraatian alkuvaiheista, puoluetoiminnasta ja lyhytaikaiseksi jääneen punaisen hallinnon tehtävistä. Uhtualle siirtyi eri vaiheiden jälkeen useita nimekkäitä suomalaisia sosialisteja.

Ennen kapinaa perustetuissa kyläneuvostoissa oli ollut pääasiassa karjalaisia jäseniä, mutta kapinan jälkeen ei keskeisiä johtotehtäviä uskottu karjalaisille. Heihin ei enää luotettu, vaikka kapinaan nousu laitettiin valkosuomalaisten kiihottajien syyksi. Kapinan jälkeisessä neuvostopropagandassa puhuttiin suomalaisten valkobandiittien rosvoretkestä tai lahtarien sotaseikkailusta, mutta ei karjalaisten kansannoususta. Karjalaisia ei haluttu syyllistää myöskään myöhemmin vakiintuneessa neuvostohistorian tulkinnassa, jonka mukaan karjalaiset yrittivät vastustaa valkosuomalaisia hyökkääjiä ja heihin liittyneitä harvoja kulakkeja.

Vienan Karjalan merkitystä Karjalan kommuunin suomalaisjohdolle kuvastaa, että Uhtualle lähetettiin pystyvimpiä ja luotettavimpia käytettävissä olevia punasuomalaisia johtohenkilöitä. Heille uskottiin kommuunin vallankumousneuvoston puheenjohtaja Edvard Gyllingin hahmotteleman kansallisuuspolitiikan toteuttaminen ja paikallisen talouden kehittäminen kapinan jälkeisissä vaikeissa olosuhteissa. Tuossa vaiheessa Neuvosto-Karjala nähtiin myös Suomen ja Skandinavian edessä olevan vallankumouksen esikuvana ja tukialueena. Myös sitä tavoitetta palveli punasuomalaisen etujoukon lähettäminen raja-alueille Viaan.³

Aluksi Uhtuan kihlakuntaa johti vallankumouskomitea Revkom. Sen puheenjohtajaksi määrättiin Uhtuan miehittäneen joukko-osaston suomalainen komissaari Arthur Wallden. Seuraavana vuonna vallankumouskomiteat lakkautettiin ja hallinto-

valta siirrettiin kyliin, kuntiin ja kihlakuntiin perustetuille neuvostoille ja toimeenpaneville komiteoille.⁴ Vuonna 1923 muodostettu Uhtuan kihlakunta käsitti koko keskisen Vienan Karjalan. Siihen kuuluivat Pohjois-Vienasta Oulanka ja Pistojärvi, rajan lähellä Kivijärvi, Kontokki ja Kostamus, Kuittijärvien ympäristön kalevalaiset runokylät Vuonninen, Vuokkiniemi, Uhtua sekä Kemijoen varresta Jyskyjärvi ja Suopassalmi.

Neuvosto-Uhtuan kehityksen kannalta merkittävimpiä henkilöitä tulivat olemaan punasuomalaiset Verner ja Aino Forsten, jotka saapuivat kesäkuussa 1922. Verner Forsten valittiin Uhtuan kihlakunnan toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi ja Aino Forsten työskenteli Uhtuan kulutusosuuskunnan johtajana.

Forstenien sekä muiden Uhtuan kihlakunnan johtajiksi lähetettyjen punasuomalaisten ottama haaste oli melkoinen. Oli rakennettava sosialismia suorastaan vihamielisissä olosuhteissa. Kylät olivat suurelta osin tyhjentyneet asukkaista, oli asetuttava pakolaisten tyhjiksi jättämiin ja valkoisten suomalaisten rikkomisiin taloihin. Neuvosto-Venäjäällä vallitsi sisällissodan jälkeen nälänhätä, eikä ruokaa riittänyt Karjalaan saakka, puhumattaakaan Vienan korpikylistä. Vanhat yhteydet leipäviljan hankintapaikkoihin olivat poikki. Lähin maantie ja rautatieasema olivat Vienan Kemissä päiväkausia kestäväen vene- tai rekimatkan takana. Maanviljelys ja karjanhoito oli aloitettava alusta, kun siemenviljan varastot ja karja oli hävitetty. Kyliin jäänyt väestö suhtautui tulijoihin vähintäänkin epäluuloisesti. Heillä ei ollut suuria odotuksia neuvostovallan suhteen, joka oli toistaiseksi tuonut kyliin vain ryösteleviä sotilaita sekä kaikkea hyvää ja kaunista lupaavia, mutta nälkää torjumaan kykenemättömiä agitaattoreita.

Elämä palasi vähitellen Uhtualle. Ensimmäisiä uudisasukkaita olivat Sallan läskikapinan myötä Karjalaan tulleet punahenkiset suomalaiset. Lisää asukkaita tuli kahdesta suunnasta. Suomesta tuli karjalaisia ja Karjalasta suomalaisia. Osa vienalaisista pakolaisista oli jäänyt Suomen puolen rajakyltiin ja odotti tietoa tilanteen rauhoittumista. Rohkeimmat palasivat kotikyliinsä vielä samana vuonna. Vapun 1923 kunniaksi neuvostohallitus julisti palaaville pakolaisille amnestian (armahduksen) tarkoituksena

elvyttää kylien elämää. Omatoimisesti ja amnestian nojalla kotikyliin palasi eri arvioiden mukaan 6 700–8 200 karjalaista.⁵

Petroskoihin oli kerääntynyt liikaa punasuomalaisia. Kaikille ei riittänyt ruokaa, työtä ja asuntoja, joten Uhtua oli tervetullut vaihtoehto sijoittaa Karjalan hallinnolle ongelmaksi muodostunutta joukkoa. Samalla saatiin tarpeellista työväkeä Vienan asuttamiseksi ja metsätyömaiden käynnistämiseksi. Kahdesta suunnasta saapuneiden muuttajien voimin Uhtuan asukasluku palautui vähitellen. Kun vuonna 1926 toimitettiin Neuvostoliiton ensimmäinen väestölaskenta, oli Uhtuan keskuskylässä yli tuhat asukasta, joka oli likimain sama määrä kuin ennen kapinaa. Karjalaisia oli yli puolet, suomalaisia hieman alle puolet, venäläisiä muutamia kymmeniä.⁶

Verner ja Aino Forsten olivat porilaisia sosialidemokraatteja. Verner oli työskennellyt postinkantajana, Aino myyjänä ja työväenliikkeen toimitsijana. Aino Forsten valittiin eduskuntaan vuoden 1916 vaaleissa ja sisällissodan aikana Työväen pääneuvoston jäseneksi. Verner oli yksi Porin punakaartin johtajista. Sodan loppuvaiheessa Forstenit lähtivät muiden punapakolaisten mukana Neuvosto-Venäjäille. Keväällä 1920 heidät lähetettiin Neuvosto-Karjalaan. Petroskoissa Verner nimitettiin aluksi Karjalan työkansan kommuunin valistusneuvoston johtajaksi ja Aino työskenteli kansanvalistusosastossa. Uhtualla Forstenit työskentelivät kesästä 1922 kevääseen 1930, jolloin heidät määrättiin palaamaan Petroskoihin. Siellä Verner toimi kaupunkineuvoston puheenjohtajana vuodet 1932–1936 ja Aino suomalaisen tyttökoulun johtajana. Vainovuosien alkaessa Forstenit erotettiin toimistaan ja vangittiin. Aino teloitettiin marraskuussa 1937. Verner sai kahdeksan vuoden leirituomion ja kuoli Vienan Kemissä vuonna 1956.⁷

Läskikapinasta punaiselle Uhtualle

Talvella 1921–1922 Vienassa nousseen kapinaliikkeen loppuvaiheeseen ajoittui Pohjois-Vienasta Suomen puolelle suuntautunut

erikoislaatuinen operaatio. Tuon Sallan läskikapinana tunnetun retken johtajaksi oli määrätty suomalainen kommunisti ja agitator Juuso Matero, joka retkikuntaa johtaessaan esiintyi Jahvetti Moilasan nimellä. Samaan aikaan, kun puna-armeijan joukot tammikuun 1922 lopulla pääsivät Vienan kyliin, eteni Materon johtama hiihto- ja rekikolonna vastapuolen häiritsemättä Knäsön kylästä Muurmannin radan varresta Pohjois-Vienan erämaiden kautta Sallan ja Savukosken metsätyömaita kohden.⁸

Läskikapinan tavoitteista on historiantutkijoiden keskuudessa erilaisia tulkintoja. Matti Lackmanin tulkinnan mukaan läskikapina liittyi vahvasti Karjalan kansannousuun ja sen tarkoituksena oli käynnistää vastaoperaatio suomalaisten ”valkobandiittien” tunkeutumiselle Vianaan. Tavoitteena oli myös osoittaa suomalaisille, että kansannousu oli mahdollinen myös Suomen puolella.

Helmikuun 2. päivänä 1922 joukko saavutti Sallan pohjoispuolella Värriön suuren savottatyömaan. Siellä pidettyyn joukkokokoukseen saatiin lähiseudun työmailta haalittua 500–600 metsätyömiestä ”ottamaan vallan herroilta” ja kuulemaan Matero-Moilasan vallankumousjulistusta. Puhujakorokkeeksi löydettiin amerikansilavan kuljetuslaatikko ja siitä tapahtuma sai historiaan jääneen nimensä läskikapina.

Materon lukemassa julistuksessa kehoitettiin kaikkia ”luokatietoisia tovereita” liittymään Neuvosto-Karjalassa toimivaan Punaiseen sissipataljoonaan ja käymään ”ratkaisevaan taisteluun kapitalisteja vastaan”. Karjalaan lähti Materon myöhemmin laatiman raportin mukaan 258 henkeä, mukana 15 naista ja yhdeksän lasta. Knäsöön päästyä kertoi Matero joukolleen, että neuvostovaltiossa ei suvaita toimettomia ja kaikkien on päätettävä haluavatko liittyä punaiseen armeijaan vai ”työarmeijaan”. Karjalais-suomalaiseen punaiseen sissipataljoonaan ilmoittautui noin 150 miestä, jotka lähetettiin Pietarin kansainväliseen sotakouluun.

Jäljelle jääneiden vanhempien miesten, naisten ja lasten sijoituspaikkaa selvittämään lähetettiin Petroskoihin lähetystö Gyl-lingin puheille. Ehdotuksena oli, että väki sijoitettaisiin Uhtualle maatalous- ja metsätöihin. Pakolaisiksi lähteneiden jäljiltä tiedettiin Uhtualle jääneen paljon asumattomia taloja ja viljelijää vailla

olevaa maata. Gyllingin luvalla koditon joukko pääsi huhtikuun alussa lähtemään hiihtäen ja rekikyödeillä kohti Uhtuaa, johon saavuttiin vaivalloisen matkan jälkeen toukokuun alkupuolella. Siellä osa heistä perusti Pohjan pojat -nimisen kommuunin. Se oli Uhtuan ensimmäinen ja myös ainoa osuustoimintatila aina 1930-luvun alkuun saakka, jolloin maatalouden kollektivisointi muutti tilanteen.⁹

Juuso Matero, syntyjään Frans Johan (Janne) Myyryläinen oli kotoisin Viipurista. Vuodesta 1915 alkaen hän työskenteli Kainuun Osuusliikkeessä. Hän toimi aktiivisesti Kainuun työväenliikkeessä ja osallistui punakaartien perustamiseen. Helmikuussa 1918 Myyryläinen pidätettiin, mutta onnistui pakenemaan Neuvosto-Venäjälle. SKP lähetti hänet järjestämään maanalaista toimintaa Kainuussa.¹⁰ Agitaattorin uran huipentuma oli läskikapinan johtaminen talvella 1922. Vuosina 1923–1925 hän toimi Uhtuan puoluekomitean sihteerinä ja toimeenpanevan komitean jäsenenä. Vuonna 1925 Matero komennettiin metsätrusti Karellesin käyttöön. Metsätalouden johtotehtävissä Matero ansioitui niin, että hänen täyttäessään 50 vuotta 1931 suitsutti *Punainen Karjala*: ”Syvä on se jälki, jonka entinen tukkijätkä, suomalainen punikki, puolueen jäsen ja metsätöiden tunnustettu johtaja on painanut Karjalan yhteiskunnalliseen ja talouselämään”.¹¹ Matero työskenteli Uhtualla vainovuosiin saakka. Keväällä 1938 hänet vangittiin ja teloitettiin Petroskoissa.¹²

Leipää maasta ja metsästä

Uhtuan uudet johtajat ryhtyivät elvyttämään maanviljelystä ja karjanhoitoa. Kihlakunnan maatalousosaston johtajaksi oli keväällä 1922 saatu tarmokkaaksi kehuttu suomalainen toveri Kalle Korhonen. Maatalousosaston toiminta keskittyi hävitettyjen talouksien kuntoon saattamiseen. Hevosia oli jäljellä kolmasosa entisestä ja maataloustyökaluista oli ankara pula. Silti kevätiljan kylvöt saatiin jotenkuten suoritettua. Kihlakunnan 4 000 kotitaloudesta oli *Karjalan kommuunin* mukaan tyhjänä 1 400 ja

karjakanta oli supistunut puoleen. Karjalan hallitus oli myöntänyt tukea Uhtuan piiriin, ja lähettänyt 8 000 kilon viljaeran sekä sata Suomesta ostettua hevosta.¹³

Uhtuan punasuomalaiset johtajat eivät suin päin ryhtyneet toteuttamaan sosialismia paikallisessa maataloudessa, vaan pyrkivät vahvistamaan paikallisen perinteen mukaista yksityisomistukseen perustuvaa kotitarveviljelyä ja kehittämään sitä vapaaehtoisen yhteistyön suuntaan. Ymmärrettiin, että vähäisten peltotilkkujen sosialisointi ja karjalaisille talonpojille vieraan kolhoosijärjestelmän perustaminen ei olisi tuonut tehokkuutta alkeellisissa oloissa kituuttavaan viljelykseen ja karjanhoitoon. Tyydyttiin vapaaehtoisen taloudellisen yhteistoiminnan muotoihin, kuten suo- ja koneosuuskuntiin, artteleihin (työosuuskuntiin) ja luotto-osuuskuntiin sekä peltoalan ja karjan lisäämiseen pienille yksityistiloille. Tämä poliittinen linja sopi yhteen koko neuvostomaassa 1920-luvulla noudatetun uuden talouspolitiikan NEP:n kanssa. Siinä sallittiin talonpoikaistilojen yksityinen omistus ja vapaa kauppa maataloustuotteilla.

Kalle (Kaarle) Korhonen oli syntynyt Vaalan kunnan Veneheiton kylässä. Vuonna 1902 hän liittyi sosialidemokraattiseen puolueeseen, jossa toimi kiertävänä puhujana. Vuonna 1916 hänet valittiin eduskuntaan. Sisällissodan aikana hän työskenteli kansanvaltuuskunnan maatalousasiainosastossa.¹⁴ Paettuaan Venäjälle Korhonen liittyi puna-armeijaan ja osallistui amiraali Koltšakin valkoisen armeijan vastaisiin taisteluihin. Vuonna 1920 hän muutti Neuvosto-Karjalaan, ja asui vuodesta 1923 lähtien Uhtualla. Hän ansioitui maatalouden kehittäjänä ja työläis-talonpoikaisopiston opettajana ja nuorisokasvattajana. Vuonna 1935 Korhonen erotettiin puolueesta ja toimistaan Uhtualla. Marraskuussa 1937 hänet pidätettiin ja tammikuussa 1938 ammuttiin Karhumäessä.¹⁵

Maatalouden elvyttämisestä ei kuitenkaan saatu välitöntä apua vallinneeseen nälänhätään. Vaikka välit Suomen viranomaisiin olivat huonot ”lahtarirosvojen” toiminnan takia, joutui Karjalan hallitus kääntymään Suomen puoleen hätäavun saamiseksi Vietnamin kylliin. Karjalasta Suomeen lähetetty kauppavaltuutettu sai

tehtäväkseen ostaa 300 000 kiloa elintarpeita Vianaan. Leipäviljan, jauhojen ja ryynien toimitukset rajan yli saatiinkin käyntiin jo kesällä 1922.¹⁶

Uuden hallinnon ponnisteluista huolimatta Vienan kylien väki näki nälkää vuosina 1922–1924. Kato vei kevään 1923 vähistä siemenviljoista kylvetyn sadon. Kommunistisen puolueen aluekomitean raportit vuodelta 1924 kertoivat avoimesti, miten huono sato pakotti neuvostohallinnon keskittymään viljan hankkimiseen nälkäkuntiin. Niissä jauhoihin lisättiin pottua ja aliravitsemuksen takia oli pikkukuumeeseen sairastuneita ja kuolleita. Keskeisenä nälän syynä mainitaan huonot ansiotulot, joita Vienan talonpojat saattoivat saada lähinnä metsänhakkua ja uittotöistä. Metsätyömaita hallitsi monopoliasemassa keskuhallinnon perustama metsätrusti Severoles. Se piti palkkatason matalana. Raportin mukaan, ”kun talonpoika hevosensa kanssa tekee 12 tuntia työtä, niin hän pystyy elättämään vain itsensä ja hevosensa, mutta perheelle ei jää mitään.”¹⁷

Talouismies Edvard Gylling uskoi, että Neuvosto-Karjalan hyvinvointi voitaisiin rakentaa metsävarojen varaan. Näissä suunnitelmissa Uhtuan kihlakunnalle oli varattu raakapuun toimittajan rooli. Metsätyöt käynnistyivät kuitenkin huonosti Severolesin toimesta.¹⁸ Parannusta tilanteeseen saatiin vasta vuonna 1926, kun metsätyöt siirrettiin Karjalan hallinnon määräysvallassa olleelle Karelles-metsätrustille. Uhtualla Karellesin johtoon määrättiin Juuso Matero. Koko Karellesin hallinnon puheenjohtajana toimi vuoteen 1928 saakka punasuomalainen Herman Saxman.

Osuuskuntasosialismia

Karjalan Kommuuni kirjoitti lokakuussa 1922 miten uusi talouspolitiikka NEP alkoi saada jalansijaa Uhtuallakin. ”Vaikkakin hitaasti ja vaivalloisesti se edistyy täällä, suunnattoman vaivalloisten kuljetusten takia. Maalaistuotteita alkavat talonpojat myydä rahalla. Rahapula tekee haittaa niin ostajille kuin myy-

Punasuomalaisten perustama osuuskauppa oli tärkeä välttämättömyystarvikkeiden jakelija Uhtuan piirissä 1920-30 -luvulla. Hevonen ja reki olivat kulkupelinä kesäkelilläkin. Kuva: Karjalan tasavallan kansallisarasto.

jillekin. Tavarain hinnat ovat kaksin verroin korkeammat kuin Petroskoissa.”¹⁹

Kulutustavaran hankinta, kuljetukset ja jakelu oli keskitetty osuuskauppaan, joka levitti vähitellen myymäläverkostoaan koko Uhtuan piiriin. Osuuskaupan johtajana työskenteli punasuomalainen Aapo Hämäläinen.²⁰ Osuuskaupan toimintaa vaikeuttivat koko 1920-luvun jatkuneet kurjat kuljetusolot, kun Kemin-Uhtuan tietyö edistyi tuskastuttavan hitaasti. Tavaroiden kuljettamiseen tarvittiin talvisaikaan satoja hevosia ja poroja. Kesäisin jauhokuormat soudettiin Kemijokea ylävirtaan ja kiskottiin köysillä koskien ohi. Verner Forsten todisteli vuosi toisensa jälkeen Petroskoin puoluekonferensseissa, miten tieyhteiden puute oli koko Vienan taloudellisen ja henkisen edistyksen esteenä.²¹ Jonkinlainen tieyhteys saatiin Uhtualle vasta talvella 1930, kymme-

nen vuotta sen jälkeen, kun Karjalan kommuunissa oli päätetty tien rakentamisesta.

NEP-politiikka salli Vienan kyläneuvostojen toimia oman järkensä mukaan ilman keskusvallan tiukkaa ohjausta. Uhtuan piirissä noudatettava politiikka oli eräänlaista ”osuuskuntasosialismia”, jossa paikallista taloutta kehitettiin vapaaehtoisten osuuskuntamuotoisten yhteisöjen avulla. Maataloudessa sallittiin vanhat pienet yksityiset pellot ja parin lehmän karjat. Uutta peltoalaa raivattiin suo-osuuskuntien toimesta ja työkoneita hankittiin traktoriosuuskunnalle luotto-osuuskunnan rahoittamana. Metsätöihin ja uittoihin järjestäydyttiin työartteleiksi. Taloja rakensi rakennusosuuskunta ja kalastusosuuskunta kalasti Kuittijärvillä. Paikallista tavaratuotantoa varten perustettiin Uhtuan teollisuuskombinaatti, jossa toimivat muun muassa sahalaitos, puutyövers-tas, metalliverstas ja sähköasema.²²

Merkittävä edistysaskel oli sähkölaitoksen käynnistäminen syksyllä 1924. *Punaisen Karjalan* mukaan ”arvaamaton hyöty tulee tästä olemaan Uhtualle, jossa on tähän saakka totuttu tekemään töitä paretikun varassa.” Sähkölaitoksen suunnitellua ja rakentamista johtamaan lähetettiin Uhtualle ruotsalainen insinööri Moberg.²³ Sähkölaitoksen voimanlähteeksi oli mies- ja hevosvoimin kuljetettu höyrykone noin 200 kilometrin matka metsien halki Louhesta Uhtualle.²⁴

Karjalassa kamppailtiin vuosittain kiivaasti ”talonpoikaistalouden lujittamislainojen” puolesta. Lainapääoman keräämiseksi myytiin maaseudun asukkaille ”obligatiooneja”. Ne olivat käteismaksua vastaan myytäviä väliaikaisia todistuksia, joiden myynti oli annettu kyläneuvostojen tehtäväksi kullekin kylälle määrätyn kiintiön mukaisesti. Vuosittaiset lainakampanjat järjesti Karjalan Maatalouspankki, jonka konttori oli avattu Uhtualle vuonna 1925.²⁵ Käytännössä lainakampanjoilla kerättiin talonpojilta ja työläisiltä rahaa takaisin neuvostohallinnon käyttöön.

Maatalouspankki ei myöntänyt lainoja suoraan yksittäisille talonpojille vaan näiden muodostamille luotto-osuuskunnille. Luotto-osuuskunta otti vastaan talletuksia yksityisiltä talonpoikaistalouksilta ja talonpoikien muodostamilta tuotanto-osuus-

kunnilta. Talletuksilla ja maatalouspankin lainaamilla varoilla luotto-osuuskunta rahoitti talonpoikien ja osuuskuntien hankintoja, joista tärkeimpiä olivat hevoset, työkoneet ja traktorit. Toukokuussa 1929 *Punainen Karjala* kiitteli Uhtuan piirin luotto-osuuskunnan menestyksestä toimintaa, joka oli saanut kiitosta jopa Neuvostoliiton laajuisessa vertailussa. Luotto-osuuskunnan hoitajana toimi punasuomalainen Mikko Pikkuvirta.

Kansanvalistusta ja kulttuuria

Neuvosto-Karjalaan perustettiin vuodesta 1920 alkaen suomenkielisiä sanomalehtiä, joiden tehtävänä oli paitsi uutisten myös oikean poliittisen ajattelun levittäminen. Petroskoissa ilmestyi *Karjalan Kommuuni*, joka muutti 1923 nimensä *Punaiseksi Karjalaksi*. Syksystä 1931 alkaen Uhtualla ilmestyi puolueen piiri-lehti *Punainen Uhtua*²⁶, jonka nimeksi muutettiin vuonna 1935 *Kalevalan Bolševikki*. 1920-luvulla lehdet raportoivat avoimen kriittisesti neuvostohallinnon edustajien toimista ja väestön elinoloista. 1930-luvulla lehdet muuttuivat turvallisuuselinten valvomiksi propagandavälineiksi, mutta tarjoavat nykylukijan silmiin edelleen avartavan näkymän stalinistisen ideologian ohjaamaan yhteiskuntaan.

Kansan poliittinen valistaminen ja ”lukutaidottomuuden likvidointi” otettiin uuden hallinnon ohjelmaan heti keväällä 1922. Uhtuan kansanvalistusosasto sai karjalaiset johtomiehet. Osaston johtajaksi nimitettiin Vuonnisesta kotoisin ollut Risto Bogdanov ja sihteeriksi kivijärveläinen Nikolai Jaakkola. Molemmat olivat ehtineet opiskella Karjalan kommuunin Petroskoihin perustamassa opettajaopistossa.²⁷ He tulivat myöhempinä vuosina saamaan mainetta neuvostokarjalaisina kirjailijoina ja kansanperinteen vaalijoina.

Karjalan Kommuuni uutisoi huhtikuussa 1922 Uhtualle avatavasta oppilaitoksesta, joka ”tulee toimimaan karjalaisten poliittisen ja ammatillisen tietoisuuden kehittämiseksi”. Varttuneemmalle nuorisolle tarkoitetun opinahjon nimeksi tuli Työläis-

talonpoikaisopisto. Tämän ”kieleltään ja mieleltään karjalaisen ja puhtaasti kommunistisen opiston” johtajana toimi suomalainen toveri Arvi Pakarinen. Lehti kuvasi opiston tavoitteita runollisesti. ”Tästä opistosta leviävät kommunismin säteet Karjalan sankkojen salojen helmassa elävän Kalevan kansan keskuuteen.”²⁸

Opiston käyttöön annettiin Uhtuan Lamminpohjasta tsaarinvallan aikainen seminaarirakennus ja viljelystila rakennuksineen. Uusi koulu suuntautui käytännöllisten taitojen opetukseen ja niiden omaksumiseen omin käsin työtä tekemällä. Jo keväällä 1922 oli koulun ensimmäisten oppilaiden, opettajien ja kyläläisten voimin voitu kylvää kymmenen hehtaarin alalle ohraa, kauraa ja juurikasveja. Koululle saatiin kymmenen lehmää, kaksi hevosta ja pienkarjaa.

Aikuisväestön lukutaidottomuus oli suuri haaste uusille kansanvalistuselimille. Vuonna 1925 puolueelle toimitetun raportin mukaan oli Uhtuan kihlakunnassa 2 169 lukutaidotonta ihmistä. Raportin mukaan väki ei ollut oppimattomuudestaan huolimatta erityisen uskovaista. Todisteeksi esitettiin, että kihlakunnassa ei toiminut yksikään kirkko. Ne oli muutettu ”väestön toivomuksesta poliittisen valistuksen ahjoiksi”. Selvityksen mukaan Uhtuan piirissä toimi 29 ensimmäisen asteen koulua ja niissä 34 opettajaa. Kouluikäisiä lapsia oli 2 598, mutta heistä vain 999 kävi koulua. Syitä koulun ulkopuolelle jäämiseen olivat pitkät etäisyydet ja köyhyys, joka pakotti kouluikäisiä lapsia ansiotöihin. Alkeiskoulujen ja Petroskoissa koulutettujen opettajien määrä kasvoi vuosi vuodelta.²⁹

Uhtuasta muodostui 1920-luvun alkuvuosina Petroskoin rinnalle Neuvosto-Karjalan toinen henkisen elämän kehto. Perustettiin kirjasto, teatteri, orkestereita, paikallislehtiä ja kirjallisuuskkerho. Monet punasuomalaiset olivat osallistuneet työväen kulttuuritoimintaan jo Suomessa. Tällainen oli kylän leipurimestari Heikki Puro, joka perusti näytelmäkerhon vuonna 1926. Näytelmäkerhossa, kuoroissa ja orkestereissa oli paljon suomalaisia, muun muassa osuuskaupan johtajaksi lähetetty Aapo Hämäläinen.³⁰

Aapo Hämäläinen oli syntynyt Leppävirralla. Hän toimi Tampereen työvänteatterissa harrastajanäyttelijänä ennen sisällissotaa. Neuvosto-Karjalassa hän kuului Petroskoissa vuonna 1921 aloittaneen suomalaisen teatterin perustajiin. Aapon näyttelijäharrastus jatkui Uhtualla muiden toimien ohella. Klubilla hän oli kuoromestarina ja soitti torvisoittokunnassa. Aapo Hämäläinen vangittiin joulukuussa 1937 ja ammuttiin Karhumäessä maaliskuussa 1938.³¹

Vapaaehtoista pakkokollektivisointia

Vuonna 1928 Neuvostoliitossa pantiin toimeen pitkään valmisteltu talouspolitiikan totaalinen muutos. Kaikilla talouden alueilla päätettiin siirtyä suunnitelmatalouteen, ja neuvostovaltion mittavat resurssit suunnattiin talouskasvuun ja nopeaan teollistamiseen. Suunnitelmatalous konkretisoitui viisivuotissuunnitelmina, joista ensimmäinen laadittiin Stalinin ohjauksessa vuosille 1928–1932. Maataloustuotantoa oli tehostettava, ja keinona oli teollistamisen ulottaminen myös maatalouteen. 25 miljoonasta yksityistilasta päätettiin muodostaa 240 000 teolliseen maataloustuotantoon valjastettavaa kollektiivitilaa. Kollektivisointi ja teollistaminen tarkoitti väestön valtaenemmistön vuosisataisen elämänmuodon nopeaa tuhoamista ja yhteiskuntarakenteiden täydellistä muuttamista. Näin tapahtui myös Vienan Karjalan korpikylissä.

Maatalouden kollektivisointi tapahtui periaatteessa talonpoikien vapaaehtoisena liittymisenä kollektiivitaloihin. Käytännössä neuvostovalta toteutti pakkokollektivisointia, joka äärimmilleen vietynä tarkoitti kulakeiksi määriteltyjen suurtilallisten tai kollektivisointia vastustaneiden perheiden tuhoamista. Aluksi heitä karkotettiin perhekunnittain metsätyömaille ja työleireille.

Kulakkien vastaisen kampanjan käynnistämisestä myös Karjalassa alkoi olla merkkejä *Punaisessa Karjalassa* loppuvuodesta 1929. Lehdessä kerrottiin nimeltä mainiten eri kylissä vaikuttaneiden kulakkien kataluuksista. Lehtijutuissa painotettiin, miten

kulakkien vaikutuspiiristä oli vedettävä pois köyhät ja keskivarakkaat talonpojat, ”jotka tyhmyydessään kulkevat vielä kulakkien talutusnuorassa”. Kulakkien vastapainoksi olisi puoluejärjestöjen johdolla muodostettava pientalonpoikien, batrakkien (renkien) ja keskivarakkaiden muodostamia kollektiiveja ja artteleja.

Maaliskuussa 1930 ilmestyi *Punaisessa Karjalassa* nimimerkki Komendeeratun artikkeli, joka näyttää olleen tarkoitettu jonkinlaiseksi teoreettiseksi perusteluksi maatalouden kollektivisoinnille ja kulakkien nimeämislle ja karkotuksille. Nimimerkin takaa löytyy punasuomalainen Eero Haapalainen, joka oli luokitellut Uhtuan piirin talonpoikaisväestön kolmeen luokkakerrostumaan:

Köyhimpään kerrokseen kuuluvat batrakit ja köyhät talonpojat, joihin luettiin lehmättömät, yksilehmäiset, hevosettomat ja pienen maatilkkujen haltijat. Köyhälistöön laskettiin kuuluvan noin kolmasosa piirin talouksista.

Keskivarakkaisiin kuuluivat yhden hevosen, 2-3 lehmää ja 1-2 hehtaaria maata omistavat talonpojat, jotka olivat NEP-kaudella hieman vaurastuneet. Tähän luokkaan kuului yli puolet talouksista.

Ylimpään kerrokseen luokiteltiin kaksi tai useampia hevosia, neljä tai useampia lehmiä ja yli kaksi hehtaaria maata omistavat taloudet. Tähän luokkaan kuului alle kymmenesosa Uhtuan piirin talouksista.³²

Talonpoikaiston huippukerroksen vaurastumiselle kirjoittaja löysi useita tekijöitä, joita NEP-politiikka oli mahdollistanut. Kylissä havaittiin harrastetun erityisesti metsätöissä ”salattua riisitoa ja sukulaisten armotonta nylkemistä”. Suo-osuuskunnista oli muodostunut huippukerroksen osakeyhtiöitä, joiden avulla kulakit olivat haalineet lisää viljelysmaata. Kirjoittajan johtopäätöksen mukaan Uhtuan piirin ”voimakas luokkakerrostumakehitys lisää talonpoikaistalouden kollektivisoitumiselle sitä tavatonta vauhtia ja laajuutta, joka nykyisin on piirissä nähtävissä”.

Eero Haapalainen oli tunnetuimpia 1920-luvun suomalaisia kommunistijohtajia Uhtualla. Vuoden 1925 tienoilla hänet oli

erotettu puolueesta Petroskoissa ja lähetetty Uhtualle ”parannettavaksi”³³ ilmeisesti alkoholismista.³⁴ Haapalainen syntyi Kuopiossa työläisperheeseen ja liittyi nuorena työväenliikkeeseen. 1900-luvun alkuvuosina hän toimi *Työmies*-lehden toimittajana. Vuonna 1907 Haapalainen valittiin Suomen ammattiyhdistyksen puheenjohtajaksi. Sisällissodan aikana hän toimi Työväen toimeenpanevan keskuskomitean puheenjohtajana. Taistelujen alkaessa hänet määrättiin Työväen punaisen kaartin ylipäälliköksi, josta toimesta hänet erotettiin Tampereen taistelujen käännyessä tappioksi. 1920-luvulla hän toimi Neuvosto-Karjalan metsätyösektorin komissaarina,³⁵ Petroskoin opettajaseminaarin lehtorina ja Karellesin palveluksessa Uhtualla. Vuonna 1930 hänet määrättiin Karjalan tieteellisen tutkimusinstituutin historian osaston johtajaksi, jossa toimessa hän palveli vainovuosiin saakka.³⁶ Hänet vangittiin ja teloitettiin syksyllä 1937 Petroskoissa.

Kollektivisoinnin vauhti oli Karjalassa selvästi muuta neuvostomaata verkkaisempi. Karjalan tasavallan johto ja paikallinen johto näyttävät suhtautuneen kollektivisointiin käytännönläheisesti ja jarruttelivat kollektivisoinnin vauhtia, vaikka poliittista tavoitetta ei kyseenalaistettu. Hidastelun syynä näyttää olleen karjalaisten talonpoikien epäluulo ja vastahakoisuus uutta ja outoa kohtaan. Vanhojen patriarkkojen johtamat perheet ja kyläyhteisöt olivat vastahakoisia liittymään Petroskoin puoluekoulussa valmennettujen puoluevirikailijoiden perustamiin artteleihin ja kolhooseihin.³⁷

Kollektivisoinnin alkuun ajoittuu myös Verner ja Aino Forstenin siirtyminen Uhtualta Petroskoihin. Uhtuan piirin toimeenpanevan komitean uudeksi puheenjohtajaksi valittiin punasuomalainen Armas Raasu. Myös Uhtuan puoluekomitealle nimitettiin uusi sihteeri punasuomalainen Toivo Alavirta. Lähteiden perusteella jää epäselväksi oliko henkilövaihdoksilla yhteys kollektivisoinnin hitaaseen etenemiseen, mutta näin voi arvioida olleen.

Kulakkeja oli Uhtuالتakin löydettävä ja vuonna 1930 pidettiin ensimmäiset kulakit. Toivo Alavirran raportin mukaan piiristä oli otettu kiinni seitsemän kulakkaa, jotka ilmeisesti täyttivät edellä kuvatut taloudelliset tuntomerkit. Näiden lisäksi tavoitet-

tiin kahdeksan köyhempää ”poliittista kulakkaa”, jotka olivat neuvostovaltaan kohdistuvien asenteidensa takia ansainneet tuon leiman. Löydetyt 15 kulakkaa tuomittiin metsätöihin ja rahdinajoon Uhtuan-Kemin välille. Osa kulakeiksi tunnistetuista valittiin selkeästi poliittisin perustein, mutta siitä huolimatta ei saavutettu kiintiön edellyttämää määrää, joka olisi ollut noin 20–25 kulakkaa. Kulakkivajetta jouduttiin paikkaamaan myöhemmin.³⁸

Toivo Alavirta oli syntynyt tehdastyöläisperheeseen Tammelessa. Hän sai käydä kansakoulun ja kauppakoulun. Koulun jälkeen hän työskenteli tehtailla ja *Hämeen Voima* -lehden toimittajana. Sosialidemokraattiseen puolueeseen hän liittyi 1906 ja hänet valittiin eduskuntaan keväällä 1917. Sisällissodan aikana Alavirta palveli kansanvaltuuskunnan hallinnossa ja *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajan* toimittajana. Hän pakeni Neuvostovenäjälle, missä toimi mm. puoluetehävissä Pietarissa. Vuonna 1927 hän sai Santeri Nuortevalta kutsun Petroskoihin, missä hän työskenteli *Punaisen Karjalan* toimittajana ja Kirja-kustantamon johtajana.³⁹ Uhtualle Alavirta siirtyi piirikomitean sihteeriksi vuonna 1931. Syytökset nationalistisesta toiminnasta johtivat erottamiseen 1935. Alavirta palasi Petroskoihin, jossa hän kelpasi vielä puoluekoulun johtajaksi. Vainojen kiristyessä hänet erotettiin puolueesta ja määrättiin rivityöläiseksi Petroskoin suksitehtaalle. Hänet vangittiin 1937 ja tuomittiin kahdeksaksi vuodeksi työleirille, jossa hän kuoli vuonna 1940.⁴⁰

Kulakiksi luokittelu saattoi olla pienestä kiinni Vienen köyhissä kylissä, missä varakkaimmissakin taloissa jouduttiin huonoina satovuosina lisäämään pettua leipäjauhoihin. Kulakkien luokkaan saattoi päästä talous, jonka isäntä oli kasvattanut varasta itselleen toisen työhevosen tai tavanomaista toimeliaampi emäntä onnistui ruokkimaan kolmea tai useampaa lehmää. Kulakkikiintiötä täyttämään saattoi päästä myös, jos omisti hieinan suuremman peltotilkun kuin naapurit tai oli palkannut naapurin pojan tai tyttären avukseen elonkorjuuseen tai metsätöihin.

Maatalouden täydelliseen kollektivisointiin tähänny poliitikka oli käynnistetty koko neuvostovaltiossa hyvin nopeasti syksyllä 1929. Keväällä 1930 jo yli puolet talonpoikaistalouksista

oli kollektivisoitu. Nopean vauhdin ja talonpoikien vastarinnan vaikutukset alkoivat kuitenkin näkyä. Monet talonpojat ja erityisesti kulakeiksi luokitellut teurastivat kotieläimensä, jottei niitä pakko-otettaisi korvauksetta kollektiivituloille. Keväällä 1930 uhkasi vaara, että kylvyöt jäisivät osittain tekemättä, kun kolhoosit eivät pystyneet niitä sekasortoisessa tilanteessa järjestämään.

Stalin joutui nopeasti reagoimaan hälyttävään tilanteeseen. Hän piti maaliskuun 1930 alussa kuuluisan puheensa ”Menestys panee pään pyörälle”. Puhe julkaistiin kokonaisuudessaan myös *Punaisessa Karjalassa*.⁴¹ Siinä Stalin tuomitsi kollektivisoinnissa tapahtuneet ylilyönnit, joista vieritti syyn yli-innokkaille paikallisille puolue-elimille. Nyt hän julisti, ettei tarkoituksenmukainen kolhoosin muoto ollut suinkaan kommuuni vaan maatalousartteli, jossa yksi lehmä, yksityinen viljelypalsta ja muuta yksityisomaisuutta jätettäisiin kollektiivin jäsenille. Stalinin puheen seurauksena suuri osa juuri perustetuista kollektiiveista hajosi.

Kiihkeän kulakkijahdin ja kollektivisointikauden lehtiä lukiessa syntyy kuva, että tuon ajan neuvostokansalaisten ja viranomaisten elämä oli loppumatonta tasapainoilua moninaisten ja keskenään ristiriitaisten määräysten ja julistusten viidakossa. Kannustettiin taisteluun, milloin hosuvia puoluetoimitsijoita ja vasemmisto- tai oikeistopoikkeajia vastaan, milloin hallituksen politiikan vääristelijöitä tai tuotannon haaskaajia ja kulakkeja vastaan. Puolueen uskollisten sotureiden oli turvallisinta yrittää pysytellä mahdollisimman tarkasti keskuskomitean ja Stalinin määrittelemällä linjalla, mutta ongelmana oli pysyä kaiken aikaa selvillä, mikä tuo oikea tie oli. Yhtenä päivänä omaksuttu puhdasoppinen linja saattoi seuraavana päivänä olla vastavallankumouksellinen poikkeama.⁴²

Voi kuvitella autonomisen Karjalan johtavien viranomaisten epätoivoa heidän lukiessaan toisaalta Stalinin lausuntoja vapaaehtoisuuden tärkeydestä ja toisaalta keskushallinnon ehdottomia määräyksiä täydellisen kollektivisoinnin toteuttamisesta keväeseen 1931 mennessä. Joka tapauksessa kollektivisointi teki lopun Uhtualla 1920-luvulla harjoitetusta maatalouspolitiikasta.

Uhtuan keskuskylän maatalouden kollektivisointi eteni vaiheittain kohti kollektivisoinnin ”korkeampia muotoja”. Vuonna 1929 Uhtualle perustettiin kaksi uutta kollektiivisen maatalouden yksikköä, maatalousartteli ja neuvostotila. Artteli muodostettiin vanhojen yksityistilojen pelloista, jotka pysyivät edelleen talonpoikien omistuksessa, mutta viljely ja uuden peltomaan muokaus oli tarkoitus tehdä yhteisin konein ja työvälinein, samoin karjaa hoidettaisiin yhteisnavetoissa.⁴³

Neuvostotilan eli sovhoosin maat, koneet ja karja olivat kokonaan valtiotilan omistuksessa. Sovhoosit perustettiin yleensä uudismaalle, jonka raivaamiseksi tarvittiin alkuvuosina valtion rahoitustukea. Sovhoosille osoitettiin tyypillisesti suoalue, jonka sovhoosin työntekijät raivasivat, muokkasivat ja lannoittivat viljelykelpoiseksi. Tilan työntekijät asuivat tilalla, tekivät siellä työtä ja saivat siitä toimeentulonsa. Karjalan tasavallan neuvostotiloja hallinnoimaan perustettiin vuonna 1929 sovhoosien trusti Sovhoztrest. Trustin puheenjohtajana toimi punasuomalainen Jaakko Mäki. Aluksi perustettiin viisi neuvostotilaa, joista yksi sijoitettiin Uhtuan keskuskylään.⁴⁴

Jaakko Mäki oli syntynyt torppariperheeseen Ilmajoella. Hän kävi kaksi vuotta kansakoulua ja suoritti kuparisepän kisällitutkinnon. Mäki asui kaksi vuotta Yhdysvalloissa, jossa hän tutustui sosialistisiin aatteisiin. Palattuaan kotimaahan vuonna 1905 hän toimi puolueen kiertävänä puhujana Etelä-Pohjanmaalla ja valittiin eduskuntaan 1908. Mäki toimi vuosina 1917–1918 SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajana. Vaikka Mäki vastusti aseellista vallankumousta, päätti hän osallistua punaisen kansanvaltuuskunnan työhön. Huhtikuussa 1918 hänet määrättiin Viipurissa hoitamaan evakuinteja, joissa tehtävissä hän siirtyi punapakolaisten mukana Pietariin. Kun Karjalan työkansan kommuuni perustettiin keväällä 1920 määrättiin Jaakko Mäki sen vallankumouskomitean jäseneksi yhdessä Edvard Gyllingin ja aunuksenkarjalaisen Vasili Kudžijevin kanssa. Vuonna 1925 Mäki lähetettiin Uhtualle piirin puoluekomitean sihteeriksi. Vuosina 1929–1931 hän toimi neuvostotilatrusti Sovhoztrestin puheenjohtajana. Syksyllä 1934 Mäki palasi Uhtualle pii-

rin toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi. Heinäkuussa 1937 hänet vangittiin, erotettiin puolueesta kansanvihollisena ja ammuttiin tammikuussa 1938.⁴⁵

Karjalasta puutavaratehdas ja talonpojista kauppatavaraa

Suunnitelmataloudessa Karjalan asema Neuvostoliiton sisällä muuttui ja neuvostovaltion sisäpolitiikan muutokset heijastuivat vahvasti myös Vienan korpikyliin. Jättiläisvaltion teollistaminen vaati mittavia pääomasijoituksia koneisiin ja laitteisiin, joita varten tarvittiin kiireesti ulkomaanvaluuttaa. Vientituloja oli hankittava tuotteilla, jotka eivät vaatineet teollisia investointeja tuotannon käynnistämiseen. Tällaisia vientituotteita olivat vilja ja puutavara. Viljaa saatiin Ukrainan ja Etelä-Venäjän mustan mullan alueilta. Neuvosto-Karjalan tehtäväksi muodostui metsätalouden tuotanto vientimarkkinoille. Punasuomalaisten johtamalla Uhtualla suunnitelmatalous tarkoitti kylien vähäisen maatalouden kollektivisointia ja voimavarojen keskittämistä raakapuun kaatamiseen ja toimittamiseen rannikon sahalaitoksille.

Syksyllä 1930 koko Neuvostoliiton metsäteollisuus organisoiittiin uudelleen. Karjalan metsien hakkuu- ja uittotyömaita johtanut Karelles siirtyi suoraan korkeimman kansantalousneuvoston alaisuudessa toimineen Sojuzlesprom-trustin alaiseksi. Käytännössä uudistus tarkoitti, että Karjala menetti taloudellisen autonomian ja oikeuden hyödyntää omia metsävarojaan. Keskushallinto nosti puunkorjuun tavoitteita nopeasti. Kun hakkuukaudella 1927–1928 oli hakattu 2,8 miljoonaa kiintokuutiometriä puuta, oli hakkuutavoite talvella 1929–1930 jo 9,2 miljoonaa kuutiota.⁴⁶

Kollektivisoinnin tärkein tavoite Karjalassa ei suinkaan ollut maataloustuotannon tehostaminen, jota toki myös tavoiteltiin, vaan kolhoosien tärkeimmäksi tuotteeksi määriteltiin työntekijöiden toimittaminen metsätalouteen. Paitsi metsätyöläisiä oli kolhoosien pystyttävä tarjoamaan savotoille hevostyövoimaa ja sen tarvitsemää heinää. Markku Kangaspuron väitöskirjassaan

esittämän arvion mukaan Karjalasta tuli ”Neuvostoliiton puuta-varatehdas” ja talonpojista tuli kolhoosien ja metsätrustin välistä ”kauppatavaraa”.⁴⁷

NEP-kaudella oli yksityisillä talonpojilla ollut mahdollisuus kieltäytyä metsätöihin ja uitoille lähdestä, jos tarjottu palkka tai olosuhteet eivät tyydyttäneet. Heillä oli taipumusta poistua työmaalta kotikyliin viettämään karjalaisten perinteisiä uskonnollisia tai maallisia juhlapäiviä. Näillä praasniekkareissuilla saattoi joskus keskellä kiivainta hakkuu- tai uittokautta tuhlaantua useita päiviä asianmukaisten juhlujuomien merkeissä. Kolhooseilla talonpojat uskottiin saatavan paremmin työkurin piiriin. Viranomaisten määräysvaltaa tiukensi 1930-luvulla koko Neuvostoliitossa käyttöön otettu sisäinen passijärjestelmä, jolloin kolhoositalonpojat eivät saaneet matkustaa kotipaikkakuntansa ulkopuolelle ilman paikallisten viranomaisten lupaa.

Maatalouden kollektivisoinnin edetessä syntyi väistämätön ristiriita kollektiivituloille annettujen tuotantotavoitteiden ja metsätalouden tavoitteiden välille. Molemmat tuotantoalat käyttivät samaa työvoimaa, jota oli kylistä rajallisesti saatavilla. Kolhoosien puheenjohtajat ja Karelles-trustin paikallisjohto yrittivät ratkaista asiaa neuvotteluin, joissa osapuolina olivat myös puolue-elimet ja Uhtuan piirihallinnon elimet. Ongelma kärjistyi keväisin, jolloin kampanjoitiin sekä kylvötöiden että uittotöiden suorittamisesta ”sosialistisen kilpailun hengessä”.⁴⁸

Karjalan vaikeutena oli metsätyömaita, rakentamista ja teollisuuslaitoksia vaivannut työvoimapula. Siihen Karjalan hallinto haki ratkaisua houkuttelemalla työvoimaa muista neuvostotasavalloista ja ulkomailta. Edvard Gyllingin näkemyksen mukaan muuttajien tulisi olla pääosin kansallista aineista. Suomensukuisia muuttajia pyrittiin houkuttelemaan Tveristä, Inkerinmaalta ja Leningradin alueelta. Keskushallinnon luvalla käynnistettiin suomalaisten työläisten värväys myös Kanadasta ja USA:sta. Siellä lähtöhalukkuutta lisäsi Amerikkaa piinannut talouslama. Vuosina 1930–1932 Amerikasta tulikin noin 6500 toiveikasta siirtolaista, joista suuri osa sijoitettiin metsätyömaille eri puolille Karjalaa.⁴⁹ Myös Uhtuan seudulle perustetuille metsätyömaille eli

Amerikansuomalaisten siirtolaisten mukanaan tuoma pokasaha sai aikaan huomattavan tuottavuuden nousun Vienan Karjalan metsätyöpunkteilla 1930-luvulla. Kuva Karjalan tasavallan kansallisarkisto.

”punkteille” saatiin tulijoista ammattitaitoista ja hyvin motivoitunutta työvoimaa yhteensä noin 500 henkeä.

Amerikasta tulleiden siirtolaisten tiedoilla, kokemuksella ja ammattimaisilla työkaluilla oli vallankumouksellinen merkitys Karjalan metsätalouden kehittymiselle. Uhtuan lähistölle perustettiin 1930-luvun alkupuoliskolla amerikansuomalaisen työvoiman avulla ainakin kolme metsätyöpunktia. Nämä uudet punktit eivät sijoittuneet vanhojen karjalaiskylien lähelle, niin kuin 1920-luvun työmaat, vaan ne määrättiin hakkaamattomiin umpimetsiin ja soille.⁵⁰

Siirtolaisia värvännyt Karjalan teknisen avun komitea oli varoitellut lähtijöitä asuntopulasta ja odotettavissa olevista vai-

keuksista, mutta silti karu todellisuus Karjalan työmailla yllätti tulijat. Uhtuan metsätyömaille saapuvat amerikansuomalaiset joutuivat ensimmäiseksi rakentamaan itselleen asunnot ja huoltorakennukset. Elintarvike- ja vaatehuolto oli alkuun paikallisten osuuskauppojen varassa, mistä seurasi, että työmailla nähtiin alkuvaiheessa suorastaan nälkää.

Amerikansuomalaisten tehokkuus näkyi pian erityisesti puun kaadossa ja kuljetuksissa uiton lähtöpaikoille. Tulijoiden mukana saatiin työmaille uudenmalliset kirveet, sahat ja reet. Kanadalaismalliset kirveet olivat keveämpiä ja tehokkaampia kuin vastaavat venäläiset ja karjalaiset työkalut. Kirvestäkin suuremman tuottavuuden lisäyksen toi uusi sahamalli, jota kutsuttiin kanadalaiseksi tai ruotsalaiseksi jännesahaksi tai pokasahaksi. Puiden kaadossa otettiin käyttöön Amerikan työmailla omaksuttu prikaatijärjestelmä ja puiden ajossa kanadalaismalliset kahden hevosen vetämät pankkoreet. Näillä uudistuksilla metsätöisen tuottavuus nousi 2–3-kertaiseksi.⁵¹

Lokakuussa 1933 pidettiin Uhtualla tervetuliaisjuhla myös 40 ruotsalaiselle työläistoverille, jotka lehtiutisen mukaan ”vakuuttivat käyttävänsä kaiken tietonsa ja taitonsa sosialistisessa rakennustyössä metsätyösuunnitelman täyttämisen ja ylittämisen puolesta”. Ruotsalaiset toverit pääsivätkin pian työhön metsäpunteille. Uhtualle saapuneet ruotsalaiset työläiset olivat niin kutsuttuja kiirunanruotsalaisia (kirunasvenskarna), eri puolilta Pohjois-Ruotsia kotoisin olleita työläisiä, joita muutti Neuvostoliittoon 1920–1930-luvuilla. Myös nämä tulijat joutuivat kovaan työhön ankariin olosuhteisiin ja tapasivat kohtalonsa suuren terrorin vuosina 1937–1938. Muutamia heistä selviytyi vuosikymmenien jälkeen takaisin Ruotsiin kertomaan aatetoveriensä kohaloista.⁵²

Vähemmän toivottuja maahanmuuttajia tuli Karjalaan länsirajan yli. Talouslaman, työttömyyden ja kommunistivainojen ajamina lähti Suomesta 1930-luvun alkupuoliskolla noin 15 000 henkeä etsimään parempia elämisen edellytyksiä neuvostomaasta. Loikkareiksi kutsuttuja tulijoita saapui myös Kainuusta Viaan, mutta Uhtualle ja muualle rajaseudulle heidän ei sallittu

asettua. Heidän tavallisena kohtalonaan oli joutua turvallisuuselinten pidättämäksi, vankiloihin ja kuukausiksi tai vuosiksi työleireille muualle Karjalaan tai Venäjälle. Osa loikkareista palautettiin rajalle ja luovutettiin suomalaisille rajavartioidelle. Uhtuan puoluepiirin sihteerin Toivo Alavirran tiedetään ihmetelleen, miksi rehtejä työmiehiä piti laittaa takaisin, kun Karjalassa oli työvoimapula.⁵³

Punasuomalaisista tuholaisia ja nationalisteja

Punasuomalainen toimittaja ja historioitsija Lauri Letonmäki kuvasi vuonna 1931 ilmestyneessä *Karjalan historiassa* Uhtuan kehitystä:

Vuosisatoja keskiaikaisissa ennakkoluuloissaan muuttumattomana pysynyt, taantumusta tukenut, harmaa karjalaiskylä muuttui muutamassa vuodessa vapaaksi sosialistiseksi kulttuurikyläksi, proletaarisen vallankumouksen ja sosialistisen rakennustyön tukipisteeksi. Menemme vinhaa vauhtia eteenpäin ja proletaarisen vallankumouksen pyöriin murskautuvat ne, jotka koettavat pistää seivästä väliin.⁵⁴

Myöhemmän historian valossa Letonmäen arvio osuu oikeaan siinä, että punasuomalaisten maltillisin askelin edennyttä sosialismin rakennustyötä voi pitää menestyksenä. Punaisella Uhtualla päästiin 1920-luvun edetessä eroon nälänhädästä, osuuskuntaan ja metsätöihin perustuva talous toimi auttavasti, karjalaisten ja suomalaisten yhteiselo sujui jokseenkin sopuisasti ja kansansivistys kohentui. Letonmäen ennustus vallankumouksen pyöriin murskautuvista ihmisistä toteutui valitettavasti seuraavalla vuosikymmenellä, tosin toisella tavalla kuin kirjoittaja oli otaksunut.

Maailmanpoliittinen tilanne kehittyi 1920–1930-lukujen vaihteessa Neuvostoliiton kannalta huolestuttavaan suuntaan. Italiassa fasistit saivat vallan 1920-luvun puolivälissä, Saksassa kansallissosialistit nousivat valtaan kesän 1932 vaalissa, Puolassa vahvistui äärikansallinen liike. Kiinassa käytiin sisällissotaa

kommunistien ja kansallismielisen oikeiston välillä. Japani käytti tilannetta hyväkseen ja valloitti Mantšurian vuonna 1931. Moskovasta katsoen myös Suomessa tapahtui huolestuttavaa kehitystä. Lapuanliikkeen nousu oli keskeinen tekijä aiheuttamaan Suomen aseman uudelleen arvioinnin. Suomea pidettiin mahdollisen hyökkääjän liittolaisena.

Stalinin johtama neuvostovaltio tunsii asemansa saarretuksi ja sodan uhkaamaksi. Neuvostoliiton reuna-alueilla asuneet vähemmistökansallisuudet muuttuivat neuvostojohdon silmissä uskollisista neuvostokansalaisista vihollisvaltojen mahdollisiksi liittolaisiksi. Epäilyn alle joutuivat paitsi Karjalan suomalaiset myös monien muiden alueiden vähemmistökansallisuudet.⁵⁵

Suomalaisten johtava asema Karjalan tasavallan hallinnossa, paikallishallinnossa ja tuotantolaitoksissa herätti 1920-luvun loppupuolella suurta tyytymättömyyttä karjalaisessa ja venäläisessä väestössä. Johtotehtävät olivat keskittyneet punasuomalaisille, jotka näyttivät järjestävän niitä edelleen toisilleen eivätkä luottaneet karjalaisiin tai venäläisiin. Uhtualla valitettiin, ”miksi kaikilla suomalaisilla on virat Karellesissa, kun taas karjalaisia ei sinne oteta.”⁵⁶

Petroskoilaisen historiantutkijan Irina Takalan mukaan johtosemiin päässeet suomalaiset lisäsivät vettä arvostelijoiden myllyyn käyttäytymällä pikkuruhtinain tavoin. Vienassa heitä alettiin kansan keskuudessa kutsumaan ”Uhtuan herroiksi”. Paikallisen väestön tyytymättömyys suuntautui pohjimmiltaan neuvostojärjestelmän epäkohtiin, mutta syntipukeiksi joutuivat punasuomalaiset. Katkeruutta virisi myös siellä, missä johtotehtävissä olivat venäläiset tai karjalaiset, mutta ulkopuolisiksi koetut suomalaiset olivat helppoja syylistämisen kohteita.⁵⁷

Amerikansuomalaisten siirtolaisten ja suomalaisten rajalokikarien vyöry Karjalaan 1930-luvun alkuvuosina muutti jälleen kansallisuuksien välisiä suhteita. Tasavallan suomalaisen johdon myötävaikutuksella he saivat paremmat työpaikat, asunnot ja palkat. Nälkäräjällä sinnittelevä paikallinen väki ei niinkään arvostanut amerikkalaista tehokkuutta, vaan piti heitä ”siipiveikkoina ja porvareina, jotka tulivat syömään meidän leipäämme”. Myös

loikkarien valituksiinsa vastattiin samoin kuin amerikkansuomalaisillekin, ”olisi pitänyt jäädä Suomeen, jos kerran kotona on kaikki paremmin.” Näissä mielipiteissä ei proletariaatin keskinäinen luokkasolidarisuus paljon painanut.

Syksyllä 1935 suomalaisten asema romahti lyhyen ajan kuluessa. Punasuomalaiset syrjäytettiin johtavilta paikoilta ja erotettiin puolueesta. Monet heistä vangittiin ilman, että heillä oli mitään tekemistä niiden syiden kanssa, joiden perusteella näin meneteltiin. Punasuomalaiset olivat puolueelle ja keskushallinnolle lojaaleja kommunisteja ja neuvostokansalaisia. Heillä ei ollut yhteyksiä ”fasisti-Suomeen”. Punasuomalaisten viaksi voidaan lukea, että he eivät onnistuneet rakentamaan yhteistyötä paikallisen karjalais-venäläisen opposition kanssa, mutta siinäkin valtataistelussa oli vastapuolella syytä vähintään yhtä paljon kuin suomalaisissa.

Mistä suomalaisia sitten syytettiin? Syyskuussa 1936 ilmestynyt *Punainen Karjala* löysi Karjalasta runsaasti luokkavivohollisia, joita vastaan se patisti kansalaisia jatkuvaan luokkavalppauteen. Kirjoittaja kysyi, ”onko todella asiat siten, etteikö vielä puoluejärjestöissä, sovetti- ja muiden järjestöjen koneistossa löytyisi sinne pesiytyneitä trotskilais-zinovjevilaisia hylkiöitä, diversantteja, spioneja, natsionalisteja ja muita sovettivastaisia aineksia”.⁵⁸ Näitä kaikkia löytyikin ennen pitkää punasuomalaisten joukosta.

Päätökset laajamittaisten sortotoimien käynnistämisestä koko Neuvostoliitossa tehtiin NKP:n puoluekokouksessa maaliskuussa 1937. Massapidätykset ja teloitukset käynnistyivät tehokkaasti myös Karjalassa. Suhteellisesti suurimpana ne kohdistuivat alusta alkaen suomalaisiin. Irina Takalan arvion mukaan vuosina 1937–1938 Karjalassa tuomittiin vähintään 11 300 asukasta, joista noin 4 700 oli suomalaisia. Tämä tarkoitti suhteellisesti, että kun koko tasavallan asukkaista vain hieman yli kaksi prosenttia tuomittiin, niin suomalaisista tuomittiin noin kolmannes.⁵⁹ Lähes kaikki heistä saivat ”korkeimman yhteiskunnallisen rangaistuksen”.

Eila Lahti-Argutinan kokoamassa venäjänsuomalaisten vainonuhrien luettelossa on hieman alle 300 nimeä, joiden asuinpaikaksi on merkitty Uhtua tai Kalevalan piiri. Näistä suurin osa

on vangittu Uhtuan kylästä, ja he olivat taustaltaan vuoden 1918 jälkeen Karjalaan tulleita punasuomalaisia. Toinen suuri joukko, noin 50 henkeä, oli Kannussuon metsätyöpunktilla työskennelleitä amerikansuomalaisia siirtolaisia. Suurin osa vangituista ja teloitetuista oli miehiä.⁶⁰

Kansallisarkiston Suomalaiset Venäjällä 1917–1964 tutkimushankkeen keräämän tietokannan mukaan Uhtualla tai Kalevalan piirissä asuneiden ja vuosina 1935–1939 kuolemantuomion saaneiden Suomen kansalaisten lukumäärä oli joulukuun 2023 tietojen perusteella 273 henkeä.⁶¹

Näiden tietolähteiden perusteella voi arvioida, että Uhtuan piirissä vuosien 1922–1938 välillä asuneesta suomalaisesta työikäisestä miespuolisesta väestöstä lähes kaikki vangittiin ja teloitettiin. Teloitukset eivät tapahtuneet Uhtualla, vaan vangitut kuljetettiin kuulusteluihin Kemiin, Karhumäkeen ja Petroskoihin, joiden lähistöltä löytyneissä joukkohaudoissa Stalinin vainojen suomalaiset uhri saivat viimeiset leposijansa.

Myös vangittujen miesten perheiden kohtelu oli armotonta. Perheet karkotettiin Uhtualta muualle Karjalaan tai Venäjälle aina Siperiaan saakka, missä monet kokonaiset perheet tai perheitä yksin elättämään jääneet äidit menehtyivät nälän ja kovien olosuhteiden uhreina erityisesti karkotusta seuranneina sotavuosina. Vangitsemistilanteissa tai karkotusaikana orvoksi jääneet lapset otettiin venäläisiin orpokoteihin, joissa he saivat kuulla olevansa kansanvihollisten lapsia ja joutuivat vähitellen unohtamaan perheensä ja kansallisuutensa.

Viitteet

- 1 *Karjalan Kommuuni* 11.2.1922.
- 2 Takala, 41.
- 3 Laajemmin mm. Kangaspuro.
- 4 Lyytinen, *Punalippu* 10/1987, 48.
- 5 Takala, 171.
- 6 Karjalan ASNT:n asuttujen paikkojen luettelo 1926 (KSS).
- 7 Vaara, 38.
- 8 Läsikikapinasta ja Materosta laajemmin, Lackman 41.
- 9 Pohjan pojista laajemmin, Vaara 93.
- 10 RGASPI Fondi 495, luettelo 269, s. 454 (KA).
- 11 *Punainen Karjala* 30.12.1931.
- 12 Lahti-Argutina, 327.
- 13 *Karjalan Kommuuni* 15.6.1922.
- 14 Haapalainen, 32.
- 15 Lahti-Argutina, 239.
- 16 Maataloudesta mm. Sykiäinen, *Carelia* 7/97.
- 17 TsGA IPD SPb: f. P-9, op. 1, d. 746.
- 18 *Punainen Karjala* 22.1.1924.
- 19 NEP-politiikasta, mm. *Karjalan Kommuuni* 28.10.1922.
- 20 TsGA IPD SPb: f. P-9, op. 1, d. 1072.
- 21 Kemi-Uhtua tiestä, mm. *Punainen Karjala* 12.1.1926, ja UKK MF26a.
- 22 Stepanov, *Punalippu* 4/1989.
- 23 Mobergista, mm. Usatšova, *Al'manakh severoyevropeyskikh i baltiyskikh issledovaniy*, 118 <https://nbsr.petsru.ru/journal/article.php?id=1073>.
- 24 *Punainen Karjala* 2.10.1924.
- 25 *Punainen Karjala* 3.2. ja 5.2.1928.
- 26 *Punaisen Uhtuan* ensimmäinen numero 30.10.1931.
- 27 Jaakkola, *Punalippu* 1/1971.
- 28 *Karjalan Kommuuni* 38/1922.
- 29 TsGA IPD SPb: f. P-16, op. 12, d. 12043.
- 30 *Punainen Karjala* 29.12.1927.
- 31 Lahti-Argutina, 147.
- 32 *Punainen Karjala* 2.-6.3.1930.

- 33 Takala, 176.
- 34 Salmi, 77.
- 35 *Karjalan Kommuuni* 20.5.1922.
- 36 Takala, 119.
- 37 Mm. *Punainen Karjala* 31.5.1931.
- 38 Kangaspuro, 186.
- 39 Entiset kansanedustajat, Toivo Alavirta. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910250.aspx>.
- 40 Lähteenmäki, 307.
- 41 *Punainen Karjala* 6.3.1930.
- 42 Mm. Takala, 178 ja *Punainen Karjala* 19.9.1930.
- 43 *Punainen Karjala* 4.1.1931.
- 44 *Punainen Karjala* 27.2. ja 29.9.1931.
- 45 Mäki Pertti, 66.
- 46 Autio, 84–85 ja 261.
- 47 Kangaspuro, 191.
- 48 *Punainen Karjala* 17.1.1931.
- 49 Takala, 50.
- 50 Kero, 97.
- 51 Tonkel, 28.
- 52 Kirunasvenskarna, <https://www.levandehistoria.se/fakta/kommunistiska-regimers-brott-mot-manskligheten/kirunasvenskar>.
- 53 Pentti Renvallin arkisto (KA), kansio 153, Forstenin kokoelma.
- 54 Letonmäki, Karjalan historia.
- 55 Rentola, 57.
- 56 Takala, *Monikasvoinen Suomi*, 290.
- 57 Takala, *Monikasvoinen Suomi*, 287.
- 58 *Punainen Karjala* 11.9.1936, *Kalevalan Bolsevikki* 4.10.1936.
- 59 Takala, 239.
- 60 Lahti-Argutina, 51.
- 61 Suomalaiset Venäjällä 1917–1964-tutkimushankkeen interaktiivisen tietokannan tutkijakäyttöliittymä (KA).

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Pentti Renvallin arkisto

RGASPI (Rossijski gosudarstvennyi arhiv sotsialno-polititšeskoi istorii / Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto)

SKP:n arkisto

Pietarin kaupungin valtiollinen keskusarkisto (TsGA SPb)

UKK-arkisto (UKK), Orimattila

Kustaa Vilkkuna, Äänislinna (sotasaaliskokoelma)

Työväen arkisto (TA), Helsinki

Pentti Rossin muistelmat

Forstenien kirjeenvaihtoa

Verkkolähteet

Eduskunta

Entiset kansanedustajat, https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/Sivut/default.aspx

Karjalan Sivistysseura (KSS), Helsinki

Sampo-tietokanta, www.sampo.karjalansivistysseura.fi

Karjalan tasavallan kansallisarkisto, Petroskoi

Krasnye finny v Karelii, www.rkna.ru/exhibitions/krfn

Pohjois-Amerikan suomalaiset Neuvosto-Karjalassa 1920-1930-luvuilla, uf.rkna.ru

Sanoma- ja aikakauslehtiä

Karjalan kommuuni 1921–23 ja *Punainen Karjala* 1923–37, Petroskoi

Punainen Uhtua 1931–35 ja *Kalevalan bolševikki* 1935–37, Uhtua, Kalevala

Punalippu 1960–89 ja *Carelia* 1990–2010, Petroskoi

Kirjallisuus

- Autio Sari, *Suunnitelmattomat Neuvosto-Karjalassa 1928–1941*, SKS 2002. Helsinki.
- Gylling Edvard, Kymmenen vuotta Karjalan itsehallintoa, teoksessa *Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930*, KASNT:n Toimeenpaneva Keskuskomitea, Petroskoi 1930.
- Haapalainen Eero, *Neuvosto-Karjalan vaiheista*, Valtion kustannusliike Kirja, Leningrad 1933.
- Ijuha Olga & Tsamutali Aleksei & Vihavainen Timo, (toim.), *Monikasvoinen Suomi*, Edita 2009. Helsinki.
- Kangaspuro Markku, *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta, Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*, SKS 2000. Helsinki.
- Kero Reino, *Neuvosto-Karjalaa rakentamassa, Pohjois-Amerikan suomalaiset tekniikan tuojina 1930-luvun Neuvosto-Karjalassa*, SHS 1983. Helsinki.
- Kilin Juri (toim.) *Edvard Aleksandrovitš Gylling, Pervyy rukovoditel' Sovetskoi Karelii*, Periodika, Petroskoi 2020.
- Lackman Matti, *Jahvetti Moilanen – Läskikapinan johtaja*, Oulun historiaseura ry 1993. Oulu.
- Lahti-Argutina Eila, *Olimme joukko vieras vaan, Venäjänsuomalaiset vainonuhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*, Siirtolaisinstituutti 2001. <https://www.doria.fi/handle/10024/178157>. Turku.
- Letonmäki Lauri, *Karjalan historia*, Kirja, Petroskoi 1931.
- Lähteenmäki Maria, *Punapakolaiset*, Gaudeamus 2022. Helsinki.
- Mäki Pertti, *Jaakko Mäien kova kohtalo Stalinin terrorissa*, omakustanne Kurikka: P. Mäki 1996.
- Petrov J. A., *Kollektivisoimisliike Karjalassa*, Petroskoi 1933.
- Rentola Kimmo, *Kenen joukoissa seisot? – Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*, WSOY 1994. Porvoo, Helsinki, Juva.
- Rossi Pentti, julkaisematon muistelmakäsikirjoitus, Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelma, Työväen Arkisto.
- Saarela Tauno & Krekola Joni & Parikka Raimo & Suoranta Anu toim., *Aave vai haave*, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 1998. Tampere.
- Salmi Väinö, *Punaisen sirpin Karjala*, Alea-kirja 1976.
- Saxman Herman, Karjalan SNT Puunjalostustrusti Karelles, teoksessa *Työläisen ja talonpojan kalenteri vuodelle 1928*, Kirja 1928.
- Sevander Mayme, *Vaeltajat*, Siirtolaisuusinstituutti 2000, <https://www.doria.fi/handle/10024/178160>. Turku.

- Sihvola Päivi, *Kirjeitä Karjalasta*, Siirtolaisuusinstituutti 2020. <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/kirjeita-karjalasta>. Turku.
- Solomeshch Ilja, Karjalan kysymys, teoksessa Antti Laine (toim.) *Kansallisuus ja valtio*, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 5/1995. Joensuu.
- Takala Irina, *Taistelua ja kuolemaa, Neuvosto-Karjalan suomalaiset 1920–1930-luvuilla*, Karjalan Sivistysseura 2021. Helsinki.
- Tonkel Josef, *Brigadit ja jatseikat metsätöissä Karjalassa*, Kirja, Leningrad 1932.
- Usatšova Jelena, *Itä-Karjalan pakolaiset – Tie kotiin*, Karjalan Sivistysseura, Karjalan tasavallan kansallisarkisto, Petroskoi 2020.
- Usatšova Jelena, *Inzhener Eduard Moberg: Desyat' let na sluzhbe karelskogo pravitel'stva. Al'manakh severoyevropeyskikh i baltiyskikh issledovaniy*, Karjalan tasavallan kansallisarkisto, Petroskoi 2018. <https://nbsr.petrus.ru/journal/article.php?id=1073>.
- Vaara Pekka, *Punainen Uhtua – Karjalan kapinasta Stalinin vainoihin*, Karjalan Sivistysseura 2024. Helsinki.
- Vihavainen Timo, Takala Irina, *Yhtä suurta perhettä – Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*, Kikimora, Helsinki 2000.

